

Отже, порівняльний аналіз словотвірних систем української та англійської мов має в сучасній лінгвістиці особливу значущість, сприяє уточненню та поглибленню знань про дериваційний механізм, його ономасіологічну та семантичну природу в кожній із мов.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. - К.: Либідь, - 1993. - С. 126 - 129.
2. Корунець Л. В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навч. Посіб. - Вінниця: Нова книга, 2004 - 460 с
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Підручник / М. П. Кочерган. - Вид. 2-ге. - К.: Академія, 2008. - 368 с.
4. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразование. - В кн.: Языковая номинация. Виды наименований. М.: Наука, 1977. - 289 с.
5. Мешков О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / Отв. ред. О. В. Сивергина; АН СССР, каф. иностр. яз., - М.: Наука, 1986. - 208 с.
6. Степурич И. Словарь-тетрадь английских прилагательных /И. Степурич, И. Васильева. - К.: Саммит-книга, 2008. - 64 с.
7. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка. - М.: Выш. шк., 1986. - 96 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Рак – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Галина Харкевич – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету ім. Л.Українки.

Наукові інтереси: порівняльна типологія англійської та української мов.

**ЗНАЧЕННЯ ТА ЧАСТИНОМОВНА СТРУКТУРА АВТОХТОННИХ
ТРАНСПОНУВАЛЬНИХ ПРЕФІКСІВ**

Ольга РУДА (Львів, Україна)

У статті розглянуто семантику та парадигматику власнеанглійських транспонувальних префіксів і префіксальних конверсивів.

The article is concerned with a comprehensive study of semantics and paradigmatics of native transpositional prefixes and converted units combined with prefixation.

Префіксація - невід'ємна частина опису словотворення англійської мови. Префіксальний конверсив - це похідна одиниця, утворена внаслідок взаємодії процесів конверсії й префіксації за умови, що префікс реалізує свою транспонувальну властивість. Транспонувальним прийнято вважати префікс, який, приєднуючись до твірної основи, утворює похідні слова, що належать до іншої частини мови, аніж твірна основа [6: 173], а модифікаційним - префікс, що не змінює частини мовного статусу основи. Лінгвісти розрізняють значення префіксів у транспонувальній та нетранспонувальній моделях, а також відзначають, що активність префікса в тій чи іншій моделі залежить від значення словотвірної основи, тобто граматичний і семантичний аспекти взаємопов'язані [2: 68].

Завданням даної статті є провести комплексний аналіз власнеанглійських транспонувальних префіксів та виявити їх семантичні особливості. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: інвентаризувати автохтонні транспонувальні префікси, розглянути їх вплив на семантику конверсивної пари. Предметом дослідження є семантика й парадигматика префіксальних конверсивів. Матеріалом для дослідження слугувала укладена картотека матеріалу обсягом понад 3000 одиниць на основі A New English Dictionary on Historical Principles (NED) [7].

Першим розширений перелік дериваційних формантів подав Б.Бартков у дослідженні "Кількісний дериватарій англійської мови (300 афіксів наукового стилю і літературної норми)". Він навів такі їх характеристики: синхронна і діахронна продуктивність, сумарна й продуктивна частотність, модельний і сумарний паралелізм (синонімія), модельна й сумарна афіксальна валентність, фонемне й морфемне тяжіння [1: 2]. На рівні діахронного аналізу виділяють власне англійські і запозичені префікси, здебільшого германські й романські; на рівні синхронії - транспонувальні і нетранспонувальні; віддієслівні, відіменникові та відприкметникові; однозначні й полісемантичні; високопродуктивні, продуктивні, малопродуктивні й непродуктивні [2]. Транспонувальні префікси, не змінюючи основного

значення слова, впливають на його граматичну роль, що призводить до віднесення цього слова до іншої частини мови.

Досліджуючи транспонувальні префікси англійської мови, ми, слідом за Б.Бартковим, пропонуємо розглянути такі їх параметри: 1) етимологія; 2) участь у транспонувальних словотвірних моделях; 3) наявність синонімічних/антонімічних афіксів; 4) дериваційне значення форманта. Т.Сакал зазначає, що вивчення статусу препозитивних морфем у системі англійського словотворення та виділення істотних ознак префікса ускладнюється генетичною спорідненістю префіксації та словоскладання. Оскільки на етапі становлення англійської літературної мови словоскладання слугувало основою для розвитку афіксації, тобто компоненти складних слів як вільні морфемні послужили базою для становлення афіксів і зв'язаних словотвірних морфем, до вирішення проблем, пов'язаних із словотворенням [4: 57], а саме з процесами взаємодії конверсії і префіксації, доцільно залучати історичні дані.

Похідні з частотним препозитивним формантом all- (<OE f. Gmc) володіють значеннями "узагальненості, універсальності й винятковості". All-утворює відіменникові прикметники і префіксально-конверсивні терміни-прикметники за моделлю $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{Adj}$ (all-volunteer). Префікс after- (<OE f. Gmc) у літературній мові вперше датований XIV ст. (afterlong, 1320). Префіксальна морфема утворює похідні від іменникових і прикметникових основ за трьома транспонувальними словотвірними моделями: $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{Adv}$ (afterhand), $\text{pref} + \text{Adj} \rightarrow \text{Adv}$ (afterlong), $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{Adj}$ (aftermost). Префіксальні конверсії з after- мають загальне значення "послідовності". Препозитивний формант back- (OE f. Gmc) утворює небагато похідних у літературній мові і терміносистемах. Back- є непродуктивним у сучасній англійській мові. Префіксально-конверсивні одиниці з back- творяться за транспонувальною словотвірною моделлю $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{Adj}$ (back-step).

Префікс be- (<OE) бере активну участь у творенні похідних у літературній мові та терміносистемах. Префікс приєднується до основ іменників, прикметників, дієслів і утворює префіксальні конверсії за чотирма транспонувальними словотвірними моделями: $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{V}$ (beash); $\text{pref} + \text{Adj} \rightarrow \text{V}$ (belittle); $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{V}$ (bedew); $\text{pref} + \text{V} \rightarrow \text{Adj}$ (beset). Префіксально-конверсивні похідні з be- передають загальне значення "надавати, покривати, позбавляти". Префікс un- (<OE f. Gmc) присутній у складі численних префіксальних конверсивів у терміносистемах і літературній мові. Е.Стасюлевичюте вважає, що у сучасній англійській мові є лише один префікс un-, який має два значення: простого заперечення і зворотної дії. Різниця ж у походженні префіксів ші¹- і ші²- та різні шляхи розвитку в давньоанглійський період не є достатніми підставами для їх розмежування на сучасному етапі [5: 470; 477]. Префіксальна морфема ші- взаємодіє із субстантивними, ад'єктивними і вербальними основами, утворюючи похідні за п'ятьма транспонувальними словотвірними моделями: $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{V}$ (unmask, v); $\text{pref} + \text{Adj} \rightarrow \text{V}$ (unbrow, unnoble); $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{V}$ (uncap); $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{Adj}$ (unground); $\text{pref} + \text{V} \rightarrow \text{Adj}$ (unlet). Загальне значення, яке передають префіксальні конверсиви з un-, - "вилучення, позбавлення того, що позначає твірну основу", а також "заперечення якості, названої основою". Основні типи значень, які виділяємо зі словникових дефініцій похідних із префіксом un-, це: to deprive of, to release from, to remove from, to free from. Тому визначальним у функції префікса un- є утворення нового слова, яке позначає предмет/ознаку і протиставлене тому, на основі якого утворюється нова одиниця. Префікси de-, dis-, un- є синонімами зі значенням "позбавлення або звільнення від того, що позначене мотивуючою основою". У сучасній англійській мові конкурують між собою п'ять префіксів, які утворюють прикметники з заперечним значенням: a-, dis-, in-, non-, un-. У всіх синонімічних афіксів префіксальні конверсиви здебільшого моносемантичні - понад 65%. У деяких випадках дієслова-синоніми з префіксом un- витісняли похідні префіксом dis-: unbank - disbank; unblock - disblock; unboy - disboy; uncamp - discamp; uncharacter - discharacter; unbutton - disbutton; untomb - distomb. Синонімія префіксів не могла спричинитися до появи значної кількості префіксальних утворень зі спільною основою за моделлю $\text{pref} + \text{N} \rightarrow \text{V}$: dishair, v - unhair, v; disnature, v - denature, v - unnature, v; depurse, v - dispurse, v - unpurse, v; detenant, v - distenant, v - untenant, v; dethrone, v - disthronе, v - unthronе, v. Синонімія цих префіксів не означає їх повної еквівалентності як

словотвірних мовних засобів. Значення афіксальних морфем залежне: воно реалізується у поєднанні з кореневими морфемами і пов'язане з тими граматичними класами, до яких належать твірні слова.

Префікс *fore-* (<OE) утворює похідні за двома моделями *pref + V —* N (forereach)* і *pref + Adj —» N (foredeep)* від іменникових та прикметникових основ. Префікс в англійській мові непродуктивний. Препозитивний формант *half-* (<OE f. Gmc) реалізує транспонувальні властивості у терміносистемах і літературній мові. *Half-* утворює префіксально-конверсивні похідні від вербальних і субстантивних основ за допомогою трьох моделей: *pref + V — N (half-turn)*; *pref + N —* adj (half-size)*; *pref + N —> Adv (halfway)*. Похідні з *half-* мають значення "половинчатості й неповноти ознаки". Препозитивний формант *mid-* (<OE rel. To Lat, Gk) доволі рідко вживається у літературній мові і терміносистемах. За його допомогою утворюються відіменникові прикметники із загальним значенням "який займає середню позицію, середній" за транспонувальною моделлю *pref + N —» Adj (midvolume)*.

Префікс *off-* (<OE) бере участь у терміносистемах. Його похідні утворюються від основ іменників і дієслів за трьома транспонувальними словотвірними моделями: *pref + N —♦ Adj (off-duty)*; *pref + N —► Adv (off-axis)*; *pref+ V —► N (offtake)*. Транспонувальний префікс *on-* (<OE f. Gmc) вживається у літературній мові і терміносистемах. Похідні з *on-* вказують на загальне значення "локалізації". Префіксально-конверсивні одиниці утворені від субстантивних основ за двома моделями: *pref + N —» Adj (onboard)*; *pref + N -+ Adv (onshore)*. Префікс *out-* (<OE) поєднується з іменниковими, прикметниковими і дієслівними основами, які утворюються за транспонувальними моделями *pref + N — V (outwing)*; *pref + Adj —► V (outsmart)*; *pref + N —► Adj (outdoor)*; *pref + V —► Adv (outboard)*; *pref + V —► N (output)*; *pref +•• V —► Adj (outbound)*; *pref + N —> Adv (outboard)*. Похідні одиниці з префіксом *out-* мають загальне значення "надмірності, переваги" (*to out-Galliano*), "локалізації за межами того, що позначає твірна основа".

Транспонувальний префікс *over-* (<OE f. Gmc) утворює похідні конверсією від основ іменників, прикметників і дієслів. *Over-* бере участь у п'яти транспонувальних моделях: *pref + N —Adj (overknee)*; *pref + N —> V (overprice)*; *pref + Adj —► N (overwhites)*; *pref+ V —► N (overkill)*; *pref+ N —» Adv (overside)*. Він є продуктивним у терміносистемах і літературній мові. Похідні з цим префіксом вказують на "надмірність". Префікс *over-* утворює слова, які вживаються в промисловості, сільському господарстві, торгівлі, транспорті, техніці, науці й мистецтві, побуті, а тому є засобами поповнення словникового складу англійської мови, який постійно змінюється.

У літературній мові трапляється, хоч і рідко, префікс *self-* (<OE). Він бере участь у творенні префіксальних конверсивів за допомогою двох транспонувальних моделей: *pref + N —> V (self-feed)*; *pref + V — N (self-cost)*. Синонімічна досліджуваному префіксові запозичена морфема *auto-* не має транспонувальних властивостей. Префіксальні конверсії з *self-* мають загальне значення "самостійний, автономний, автоматичний". Префіксальна морфема *short-* (<OE) не продуктивна у терміносистемах. Похідні з *short-* утворені за допомогою двох транспонувальних словотвірних моделей: *pref + N —► Adj (short-range, short-leaf)*, *pref+ V —> N (short-sentence)* від основ іменників і дієслів. Транспонувальний префікс *through-* (<OE) вживається у літературній англійській мові й терміносистемі економіки. Він утворює похідні за моделлю *pref+ V —► N (throughput)*.

Транспонувальний префікс *under-* (<OE) бере активну участь у терміносистемах і літературній мові. В.Маріна розглядає *under-* як препозитивну частку, у якій є автономні кореляти у формі службових слів -прислівників і прийменників. Вона має власне англійське походження і локативне значення у своїй семантичній структурі та здатна формувати похідні, що не є архаїзмами або книжними словами [3: 7]. *Under-* утворює префіксальні конверсиви від основ іменників, числівників і дієслів. Похідні з *under-* утворені за допомогою шести транспонувальних словотвірних моделей: *pref + N —► Adj (undertable)*; *pref + Num —► Adj (under-forty)*; *pref + N —> V (underofficer)*; *pref + N —► Adv (underway)*; *pref + V —► Adj (undercover)*; *pref + V —► N (underpass)*. Префіксальні конверсиви з досліджуваним префіксом передають значення "частковості, неповноти, знаходження під тим, що позначено твірною основою". Вони синонімічні похідним одиницям з префіксами

half-, semi-, sub- і антонімічні префіксально-конверсивним одиницям з all-, on-, out-, over-, super-, up-.

Транспонувальний префікс up- (<OE) бере участь у літературній мові і терміносистемах. Префіксальні конверсиви з up- утворені від іменникових, прикметникових і дієслівних основ за шістьма транспонувальними словотвірними моделями: pref + V → N (up-put); pref + N → V (uptower); pref + N → Adj (uphand); pref + Adj → V (uphigh); pref + Adj → N (upright); pref + N → Adv (up-stairs). Похідні одиниці з транспонувальним префіксом up- антонімічні префіксальним конверсивам із under-.

Запозичені й автохтонні префікси активно реалізують свої транспонувальні властивості. Інвентар англійських транспонувальних префіксів налічує 41 префіксальну морфему, серед них 17 автохтонних. Транспонувальні префікси перебувають у відношеннях синонімії та антонімії. Префіксальні конверсиви утворюються за допомогою наступних транспонувальних словотвірних моделей: pref + Adj → V; pref + Adj →* N; pref + Adj →* Adv; pref+ N → V; pref+ N →*• Adj; pref+ N → Adv; pref + V → Adj; pref+ V → Adv; pref+ V → N. Творення префіксально-конверсивних похідних за допомогою автохтонних транспонувальних префіксів є продуктивним і динамічним явищем, про що свідчать тенденції у сучасній англійській мові.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бартков Б.И. Количественный деривативный английский языка (300 аффиксов научного стиля и литературной нормы). - Владивосток, 1984. - 62 с. (Препр. / АН СССР ДВНЦ Кафедра ин. яз.)
2. Борисенко И.И. Отыменные сложные глаголы в современном английском языке (на материале новообразований 1939-1969 годов): Дис. канд. филол. наук: 10.02.04. - К., 1973. - 230 с.
3. Марина В.Г. Исследование роли препозитивных частиц типа under- в английском словообразовании: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. - М., 1978. - 27 с.
4. Сакал Т.М. Историко-ономасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - Ужгород, 2004. - 220 с.
5. Стасюлевичоте Э.П. Префикс up- в глаголе в современном английском языке // Ученые записки Москов. обл. пед. ин-та. - 1958. - Т. 64. - С. 469-478.
6. Шкарулин В.И. Конвертирующие префиксы в английском языке // Вопросы романской и германской филологии. Уч. записки. - Пятигорск: ППТИ, 1961. — Т. 24. - С. 173-219.
7. A New English Dictionary on Historical Principles / Ed. J.A.H. Murray. - Oxford, 1888 - 1933 (Vol. I - XII). (NED)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Руда – кандидат філологічних наук, асистент кафедри англійської філології Львівського національного університету ім. І.Франка.

Наукові інтереси: історія англійської мови, лінгвостатистика.

ДО ПИТАННЯ ІЗОМОРФІЗМУ ТА АЛОМОРФІЗМУ У СЛОВОТВІРНИХ СИСТЕМАХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Ганна СКЛЯНІЧЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті здійснена спроба застосування базових положень теорії природної морфології для виділення ізоморфних та аломорфних рис дериваційних систем англійської та української мов. Піднімається питання необхідності виділення типологічних констант дериваційної системи як основних одиниць її порівняльного опису.

The paper defines isomorphic and allomorphic characteristics of English and Ukrainian derivational systems on the background of the main provisions of Natural Morphology Theory. The problem of typological constants as basic units of contrastive analysis is also raised.

Принципи, на яких будується контрастивний аналіз усіх мовних рівнів, демонструють, з одного боку, спільні засади, з іншого – мають свою специфіку щодо певного мовного рівня. Специфічність порівняння дериваційних систем флективних мов полягає перш за все у проблемі визначення самого статусу словотвору. Причиною є те, що його одиниці не можуть розглядатися як елементи однієї горизонтальної площини, оскільки до них належать і морфемі, і поліморфні основи, і словоформи, і слова в цілому. Їх не можна об'єднати за функціональними ознаками, тому що лексичні морфемі за своїм характером і роллю в оформленні слова відмінні від граматичних. Виходячи з цього, словотвір не можна кваліфікувати як окремий мовний рівень. Довгий час серед дериватологів не було однастайності щодо визначення його характеру як надрівневий чи міжрівневий. Однак немає